

УДК 338.439.02

К. А. Пилипенко

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Розглянуто необхідність та перспективність органічного виробництва. Визначено основні пріоритети виробництва органічної продукції, що позитивно впливає як на здоров'я людей, так і на зміцнення продовольчої безпеки країни. Доведено, що у сучасних умовах господарювання виникає необхідність у забезпеченні виробництва екологічно безпечної продукції, яка б відповідала міжнародним вимогам, підтверджувалася відповідними сертифікатами міжнародного зразка з метою виходу продукції на нові ринки збуту.

Ключові слова: органічна сільськогосподарська продукція, органічне виробництво, продовольча безпека, сертифікація органічного виробництва, екологічно безпечне виробництво.

Summary. A necessity and perspective of organic production are considered. Basic priorities of production of organic goods, that positively influences as on a health people so on strengthening of food safety of country, are certain. It is well-proven that in the modern terms of menage there is a necessity for providing of production ecologically of safe products that would answer international requirements, confirmed by the corresponding certificates of international standard on the aim of product output to the new markets of sale.

© К. А. Пилипенко, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Пилипенко К. А. Органічне виробництво як інструмент зміцнення продовольчої безпеки / К. А. Пилипенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 4 (40). — С. 48–52.

References (APA):

Pylypenko, K. A. (2017). *Orhanichne vyrobnytstvo yak instrument zmitsnennia prodovolchoi bezpeky* [Organic manufacturing as a tool for food security]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (40), 48–52 (in Ukr.).

Key words: *organic agricultural produce, organic production, food safety, certification organic production, ecologically safe production.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання виникає необхідність у забезпеченні виробництва екологічно безпечної продукції, яка б відповідала міжнародним вимогам, підтверджувалася відповідними сертифікатами. Оскільки виробництво органічної продукції є складовою частиною сталого розвитку аграрного, його розвиток передбачає поєднання захисту довкілля, економічного зростання і соціального розвитку держави, що гарантуватиме населенню високу якість продукції як важливої складової продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань органічного виробництва як інструменту зміцнення продовольчої безпеки приділено чимало уваги в працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як Л. О. Мармоль, Н. П. Новак [1], А. С. Сахненко [2], В. І. Ткачук, В. І. Яремова [3], М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська. [4], К. С. Москаленко [6] та ін. У різних галузях науки зарубіжні вчені акцентують увагу на дослідженні впливу субсидій у Європейському Союзі на розвиток органічного сільського господарства і розглядають підприємництво в органічному виробництві як стимул для сталого розвитку сільських територій.

Незважаючи на вагомість наукових досліджень, наукове обґрунтування сутності практичних кроків щодо інтенсивного розвитку органічного сільськогосподарського виробництва залишається актуальним.

Мета статті — дослідити сучасний стан виробництва органічної продукції, окреслити перспективи розвитку органічного виробництва, виявити фактори стримування розвитку виробництва органічних продуктів, запропонувати заходи державного стимулювання виробництва органічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками серед населення планети спостерігається збільшення споживання органічної продукції, що позитивно впливає як на здоров'я людей, так і на зміцнення продовольчої безпеки. Інструментами зміцнення продовольчої безпеки є виробництво органічних продуктів з матеріалів, виготовлених органічним сільським господарством та з використанням сучасних органічних методів сільського господарства відповідно до стандартів органічного виробництва.

До природних методів у органічному сільському господарстві, які сприяють розвитку доброго ґрунту та вирощуванню здорових культур, відносяться добре продумані сівозміни, заохочення природних хижаків, що у результаті впливає на вироблення природної стійкості до шкідників та

хвороб. Слід зазначити, що під органічним сільським господарством слід розуміти спосіб землеробства, за яким особлива увага приділяється природі з найменшим впливом хімічних речовин на землі, наприклад, добрив, які можуть забруднювати водні шляхи.

Як правило, органічні продукти на 50–100 % дорожче, ніж звичайні. Це пов'язано з нижчою врожайністю органічних сільськогосподарських культур, на яку погоджуються фермери. До того ж органічне виробництво є дрібнотоварним бізнесом. Останнім часом органічний рух поширився навіть на міста. Так, модним трендом стало вирощування органічних плодів і овочів на невеликих прибудинкових ділянках і навіть балконах, терасах, дахах будинків.

У мережах торгівлі і громадського харчування на Заході та в інших передових країнах світу вже функціонують органічні супермаркети або відповідні відділи в них; меню з переліком страв із органічних продуктів пропонують кафе і ресторани; перехід до органічних продуктів з молока задекларував МакДональдз у Великобританії.

Необхідно зазначити, що подібні тенденції набувають дедалі більшого поширення в Україні. Органічне виробництво, за офіційними статистичними даними, здійснюють 164 сільськогосподарські підприємства на загальній площі понад 272,85 тис. га. Однак, щодо загальної кількості агроформувань, це дуже мало і становить лише 0,29 %, а щодо загальної площі сільськогосподарських угідь — 0,66 %. Торгівля органічними харчовими продуктами і заклади громадського харчування з їх споживанням концентруються переважно у столиці — м. Київ та у великих містах-мільонерах або промислових центрах [1].

Отже, сьогодні населення планети особливу увагу приділяє споживанню органічної їжі, вирощеної у органічному сільському господарстві, а збільшення її виробництва сільськогосподарськими підприємствами забезпечує продовольчу безпеку.

Продовольча безпека включає такі складові: забезпечення обсягів продовольства у достатній кількості; цінова і територіальна доступність харчових продуктів для всіх верств населення. За будь-яких умов воно має бути забезпечене необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування відповідної якості.

Таким чином, розвиток органічного виробництва безпосередньо сприяє вирішенню проблеми продовольчої безпеки, сутність якої полягає в забезпеченні такого соціально-економічного та екологічного стану в країні, за якого всі її громадяни стабільно забезпечені безпечним і якісним

продовольством в необхідній кількості та асортименті. Враховуючи виняткове значення органічного виробництва для продовольчої безпеки держави, питання активізації процесу забезпечення екологічної спрямованості аграрного виробництва, його подальшого розвитку належить до стратегічних завдань держави і потребує нових шляхів нарощування темпів виробництва органічної продукції, застосування екологічнобезпечних та технологій енергозбереження в сільському господарстві, широкого впровадження інноваційних розробок, здатних мінімізувати негативний вплив виробництва й переробки продукції на навколишнє природне середовище [2].

Ефективність впровадження органічного виробництва базується на:

- екологізації технологій вирощування;
- скороченні втрат поживних речовин у ґрунті;
- зменшенні хімічного навантаження за рахунок використання екологічно безпечних добрив;
- використанні технологій утилізації відходів виробництва;
- використанні науково-обґрунтованих сівозмін;
- впровадженні природоохоронних розробок: утилізації або знешкодженні відходів; зменшенні кількості шкідливих викидів підприємств у повітря чи водні джерела з метою запобігання надмірного антропогенного тиску на довкілля, використанні сучасних технологій уловлення, фільтрації та абсорбції шкідливих речовин [3].

Українські виробники екологічно сертифікованої продукції у 2014 році пролобіювали розгляд Закону України «Про стандартизацію» [4], який обмежує можливість використання термінів «еко», «натур», «біо», «органік» без наявності сертифікату якості. Однак цей закон недопрацьований, і недобросовісні товаровиробники й досі мають можливість для певних маневрів.

За вказаним законом передбачалось, що продукція пройде сертифікацію, або виробник зніме марку якості. Сьогоднішня тенденція свідчить про те, що товаровиробники використовують вищеперераховані приставки як частину маркетингового ходу, і ніякого якісного значення вони не несуть. Наприклад, мережа кафе «Франсуа.иа» прикрасила пакети для їжі позначкою «еко», але на їх сайті екологічного сертифікату немає, а згідно із Законом України «Про стандартизацію» така позначка заборонена (використовувати можна лише «органік» і лише за наявності сертифікату).

Однак є мережі магазинів, які спеціалізуються на органічних товарах. Наприклад, в мережі супермаркетів «Сільпо» є спеціальні відділи, де продається лише органічна продукція. Популярністю користується також «Еко-лавка», але далеко не вся продукція, яка там знаходиться, має відповідний сертифікат якості.

У Франції екологічна сертифікація сільськогосподарської продукції заснована на законодавчих засадах з 1960 р., на її основі введені еко-маркування як за видами продукції, так і за групами виробників або спілок виробників. Основні правила екологічної сертифікації Франції складаються у такому:

- дотримання положення для споживачів проводити контроль рівня екологічності продукції;
- обов'язковий склад органу, який видає екологічні сертифікати, зі споживачів і представників суспільних організацій із захисту навколишнього середовища;
- відповідність всього життєвого циклу продукції отриманому екологічному сертифікату;
- економічна зацікавленість виробника створювати екологічно чисті продукти.

У Німеччині робота з екологічною сертифікацією почалася з 1974 р. А у 1993 р. була прийнята Директива ЄС, що визнала значні переваги екологічно сертифікованої продукції, що постачається на ринок, над тією, що не отримала відповідного екологічного маркування. Таким чином, необхідно запропонувати такі шляхи покращення роботи законодавства:

- 1) удосконалення законодавчої бази з регулювання управління якістю і безпеки продукції підприємств;
- 2) зробити процедури екологічної стандартизації і сертифікації обов'язковими;
- 3) покращити обслуговування споживачів за рахунок регламентування їх відносин з товаровиробниками;
- 4) удосконалення цінової політики.

Отже, на основі виявлених недоліків та проблем екологічної стандартизації та сертифікації в Україні доцільним є повна імплементація нормативно-правових актів за європейським аналогом. Також необхідним є прийняття на законодавчому рівні примусового проходження процедури екологічної стандартизації і сертифікації продукції та контролю за її достовірністю. Таким чином, прийняття повного пакету нормативно-правових актів слугуватиме формуванню ефективної законодавчої бази європейського рівня і створенню реального правового поля для забезпечення рівних умов функціонування суб'єктів господарювання органічного напрямку, що у свою чергу буде сприяти підвищенню рівня екологічної безпеки країни та здоров'я нації, включаючи майбутнє покоління [5].

У країні спостерігаються певні труднощі із сертифікацією органічних підприємств і продукції, її стандартизацією та маркуванням через недостатню кількість відповідних центрів контролю і сертифікації. Також відсутня офіційно затверджена процедура сертифікації. Відомо, що органічне

землеробство ґрунтується на використанні та відтворенні природної родючості ґрунтів. Дозволяється застосовувати тільки добрива органічного походження, біологічні засоби захисту рослин, не дозволяється використовувати генномодифіковані організми. У органічному тваринництві заборонено застосовувати гормони, стимулятори росту, антибіотики. У лікуванні тварин провідне місце займає профілактика захворювань, гомеопатичні препарати.

Власні органічні харчові продукти мають високі смакові й поживні якості, не містять шкідливих домішок і сполук, ГМО, алергенних компонентів, синтетичних ароматизаторів та консервантів у переробленому виді. Вони позитивно впливають на здоров'я й організм людини, сприяють активній розумовій та фізичній активності, продовженню тривалості життя загалом. Особливо важливо органічні продукти вживати дітям і молоді. Адже саме у такому віці формуються всі системи людського організму та закладаються основи здоров'я [1].

В Україні у 2015 році було видано більше 200 сертифікатів на виробництво екотоварів. Справедливо відмітити, що ціна сертифікації в різних сертифікаційних структурах різна, але в Україні їх нараховується менше десяти. У Європі вартість сертифіката становить від 10 тис. грн. до 340 тис. грн., в залежності від обсягу виробництва і кількості найменувань продукції. Для його отримання фермеру необхідно пройти низку процедур.

Основними проблемами, які супроводжують розвиток органічного виробництва в Україні, визначено: обґрунтування їх виробничої спеціалізації та/або ринкової ніші; забезпечення реалізації виробленої продукції й розширення маркетингових каналів збуту; одержання фінансово-інвестиційних засобів на розвиток виробництва. Необхідно зазначити, що суспільство надсилає запит на всі види органічної продукції, тому спеціалізація на її виробництві може визначатися, насамперед, наявним ресурсним потенціалом органічних підприємств і ферм, а також господарськими міркуваннями їх власників, керівників або фахівців. Так, згідно з експертними оцінками, вітчизняний ринок органічних ягід зростає на 2–3 % щорічно, а його обсяги становлять 200 тис. дол., або 180–190 тис. т ягідної продукції. При цьому ягідний ринок в Європі настільки розвинений, що площі під ягідники вже лімітовані. Тому обсяги поставок органічних угідь з України є, практично, не обмеженими.

Проте в умовах нестачі власних фінансових коштів і за відсутності державної та місцевої бюджетної підтримки перевага, як правило, віддається більш рентабельним видам діяльності. Значною мірою це може бути виробництво продукції, яка не потребує великого земельного банку та

високовартісних машин, а отже, великих капіталовкладень, ексклюзивної продукції або нішевих високомаржинальних культур. Його робить або великий ринковий попит при обмеженій пропозиції в регіоні розміщення чи в інших регіонах, або виняткові маркетингові канали реалізації органічних продовольчих товарів. Наприклад, згідно з аналізом вітчизняного та європейського аграрних ринків, їхні обсяги є необмеженими відносно до органічних ягід, а також кісточкових культур, насіння льону, технічних конопель тощо. Першу тезу підтверджує діяльність органічного сільськогосподарського підприємства Small Fruit у Київській області, яке спеціалізується на вирощуванні ягід і кісточковому садівництві.

Маючи у 2008 році початкові обсяги земельних угідь площею 12 га, які не використовувались у сільськогосподарському обігу протягом 11 років, підприємство вирощувало органічну полуницю, малину й ожину, а також персики і кизил, було сертифіковане у 2014 році до одержання першого промислового врожаю, розпочавши процедури сертифікації у 2013 році. У 2015 році воно було здатне вирощувати 0,5 млн. од. органічних саджанців малини для реалізації іншим товаровиробникам і одержало контракт на поставку 1 тис. т замороженої малини в країні ЄС. У структурі насаджень Small Fruit 3 га відведено під суницю, 6 — під малину, 5 га — під ожину. На умовах оренди 3 га планується розширити насадження малини. Перспективним є вирощування червоної смородини (порічок) й агрусу. Таким чином, підприємство демонструє нетиповий підхід до стратегії реалізації продукції. Якщо більшість вітчизняних органічних підприємств орієнтовані на внутрішній аграрний ринок, то аналізоване — на європейський [1].

Офіційні статистичні огляди підтверджують, що якщо в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то в 2016 р. нараховувалось вже 360 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво, склала 411,2 тис. га; у табл. 2 наведено загальні площі сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні у 2010–2016 рр.

Як видно з даних табл. 1, площа сільськогосподарських угідь за останні 7 років збільшилась на 140 тис. га, відповідно, і кількість господарств зросла на 218 од. Це позитивна динаміка для розвитку органічного виробництва та зміцнення продовольчої безпеки країни.

Стратегія розвитку сільськогосподарського землекористування для органічних господарств в Україні повинна забезпечити створення ефективної системи управління раціональним і ефективним використанням землі в якості виробничого ресурсу і активу шляхом створення сприятливих умов для

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2010–2016 рр. (узагальнено автором згідно з [4])

Показники	Роки							Відхилення (+, –) 2016 р. до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Площа, тис. га	270,2	270,3	272,9	393,4	400,7	410,6	411,2	+140
Кількість господарств	142	155	164	175	182	210	360	+218

відкритої і прозорої державної земельної політики, а також запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення.

Висновки. На сучасному етапі розвитку органічного виробництва необхідно виокремити деякі складові продовольчої безпеки, які мають своє практичне відображення у діяльності багатьох підприємств України. Забезпечуючи достатній обсяг продовольства, цінову і територіальну доступність харчових продуктів для всіх верств населення, виробництво органічної продукції зможе вийти на новий рівень. Воно буде забезпечене необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування відповідної якості.

Подальші наукові розробки удосконалення органічного виробництва, мікрофермерства мають охоплювати інші його напрями. Так, залучення до забезпечення розвитку органічних сільськогосподарських підприємств сільських громад, муніципалітетів, громадських організацій, які функціонують на селі, має також велике значення. Це могло б сприяти зменшенню податкового навантаження на них, рекламі та популяризації органічного виробництва і органічної продукції як вищого прояву соціальної відповідальності у справі підвищення рівня та якості життя населення й відтворення навколишнього середовища.

Крім того, для забезпечення належної продовольчої безпеки органічного виробництва необхідно зауважити, що значну роль у стратегіях його розвитку відіграє кадрове забезпечення. Мова йде про підготовку фахівців з агрономії, захисту рослин, відтворення й збереження природної родючості ґрунтів органічними методами, фахівців з технології заморозки, пакування, зберігання, реалізації органічної продукції, прогнозування споживчих ринків, планування виробництва та управління ним.

Література

1. Мармуль Л. О. Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації [Електронний ресурс] /

Л. О. Мармуль, Н. П. Новак // Економіка АПК. — 2016. — № 9. — С. 26–32. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_ark_2016_9_6.

2. Сахненко А. С. Органічне тваринництво в Україні / А. С. Сахненко // Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. — Житомир: Полісся, 2015. — С. 199–201.

3. Ткачук В. І. Виробництво органічної продукції як пріоритетний напрям розвитку сільського господарства / В. І. Ткачук, М. І. Яремова // Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. — Житомир: О. О. Євенок, 2016. — С. 385–390.

4. Федоров М. М. Розвиток органічного виробництва: монографія / М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 145 с.

5. Закон України «Про стандартизацію» // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 31. — Ст. 1058.

6. Москаленко К. С. Екологічна стандартизація і сертифікація: порівняння України і ЄС [Електронний ресурс] / К. С. Москаленко // Молодий вчений: науковий журнал. — 2018. — № 1 (53). — С. 526. — Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18308/1/%E2%84%961%20%2853%29%20-%204.pdf#page=115>.

References

1. Marmul, L. O., Novak, N. P. (2016). *Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini na zasadakh kooperatsii* [Development of organic production in Ukraine on the basis of cooperation]. — *Ekonomika APK*, 9, 26–32 (in Ukr.).

2. Sakhnenko, A. S. (2015). *Orhanichne tvarynystvo v Ukraini* [Organic animal husbandry in Ukraine]. *Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference*. Zhytomyr, Polissia Publ. (in Ukr.).

3. Tkachuk, V. I., Yareмова, M. I. (2016). *Vyrobnytstvo orhanichnoi produktsii yak prioryetnyi napriam rozvytku silskoho hospodarstva* [Production of Organic Products as a Priority Direction of Agricultural Development] *Materials of the 4rd International Scientific and Practical Conference*. Zhytomyr, O. O. Evenok Publ. (in Ukr.).

4. Fedorov M. M., Khodakivska, O. V., Korchynska, S. H. (2011). *Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva* [Development of organic production]. — Kyiv, NNTs IAE Publ. (in Ukr.).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). *The Law of Ukraine «On Standardization»*. — *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 31, 1058 (in Ukr.).

6. Moskalenko, K. S. (2018). *Ekolohichna standartyzatsiia i sertyfikatsiia porivniannia Ukrainy i YeS* [Ecological Standardization and Certification of Comparison of Ukraine and the EU]. *Molodyi vchenyi*, 1 (53), 526. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18308/1/%E2%84%961%20%2853%29%20-%204.pdf#page=115> (in Ukr.).